

УДК 94(430) "15"

П. Котляров, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРО ПРАВО НА ЗБРОЙНИЙ ОПІР: ТЕОЛОГІЯ ТА ВНУТРІШНЯ ДИПЛОМАТІЯ ФІЛІПА МЕЛАНХТОНА

Стаття присвячена аналізу трактування права на озброєний опір в теології та внутрішній дипломатії одного з провідних діячів Реформації – Ф. Меланхтона (1497 – 1560 рр.). Питання правомірності збройного захисту релігійних переконань і військового опору опонентам, у тому числі й імператору, було одним із найбільш актуальних в реформаційному русі.

Для Ф. Меланхтона питання права на збройний опір складалося з трьох проблем: по-перше, застосування зброї легітимною владою для дотримання порядку на підлеглих територіях; по-друге, про право підданих на повстання проти існуючої влади; по-третє, про застосування зброї євангелічними князями проти свого суверена. Якщо теологічне обґрунтування правильності першого і недопустимості другого виду опору не викликало суперечок, то щодо останнього думка Меланхтона розійшлася з думками інших реформаторів – Н. Амсдорфа та Й. Бугенхагена: Меланхтон був впевнений, що захист віри має здійснюватись лише за столом переговорів та засобами дипломатії. Діяльність Меланхтона, безперечно, послужила каталізатором розвитку напрацювання цієї важливої доктрини та задала вектор протестантській дипломатії раннього нового часу.

Ключові слова: Ф. Меланхтон, Реформація, протест, дипломатія, теологія.

Гуманістична і релігійна думка Німеччини першої третини XVI століття перебувала на складному шляху пошуку нових нетрадиційних концепцій, здатних дати відповідь на суспільні запити, пов'язані з Реформацією. XVI століття фахівці не дарма називають конфесійним, коли спосіб і форма сповідання приводила до зіткнення релігійних і політичних проблем. Питання релігійного характеру набували політичного забарвлення, а політичні – конфесійного. Трансформація політичних проблем в конфесійну площину активізувала пошук нової моделі дипломатії, заснованої на толерантності у відносинах, вкрай необхідній в релігійно розколотої суспільстві. Водночас початковий етап розвитку Реформації характеризувався не тільки гострими ідейними конфліктами із захисниками католицизму, але й диференціацією самого лютеранського табору, спровокованому напруженими дискусіями щодо суспільно-політичних і релігійних проблем. Чи не найбільш болючою проблемою в реформаційному русі було питання щодо права збройного захисту релігійних переконань і військового опору опонентам, у тому числі й імператору. Дати відповідь на це питання намагалися як відомі релігійні діячі лютеранства, так і представники широкого спектру різних течій в народній і радикальній Реформації. Полярні висновки, таким чином, стали предметом гострої ідейної полеміки, а тому їх всебічне вивчення є надзвичайно актуальним і таким, що сприятиме подальшому вирішенню проблеми про характер Реформації, методи її проведення, і дозволить уточнити ідеологічну позицію головних теоретиків лютеранської церкви. У даному дослідженні мова буде вестися, головним чином, про початок теоретичних розробок щодо можливості і характеру збройного опору одного з відомих керівників протестантського табору лютеранського спрямування – Філіпа Меланхтона (1497 – 1560 рр.).

Максимально гостро питання про можливість застосування лютеранським табором зброї в справі захисту власних релігійних переконань постало після Вормського рейхстагу 1521 р. Небажання Мартіна Лютера визнати свої погляди помилковими унеможливило мирне врегулювання релігійного конфлікту. Наслідком став підписаний Карлом V Вормський едикт (8 травня 1521 р.), що підтвердив невизнання імператором нової релігії і піддавав опалі Лютера та його adeptів. Одночасно едикт показав глибокий конфесійний розкол німецького суспільства і поставив перед ідеологами євангелічного вчення низку гострих питань, що виходили за звичні межі релігійних диспутів.

Інтерес істориків до цієї дискусійної проблематики ніколи не згасав [7; 17; 25]. Проте основна увага фоку-

сувалася зазвичай на наративах головного ідеолога Реформації – Мартіна Лютера. Відомо і часто цитована фраза Лютера: "Якщо ми караємо злодіїв мечем, то чи не повинні ми тим швидше напасти на цих шкідливих вчителів пагуби, на пап, кардиналів, єпископів і всю іншу зграю римського Содому, напасти на них зі всякою зброєю і омийти наші руки в їх крові..." [2, с. 100], здається, ніби сама по собі є відповіддю на питання про право застосування зброї. Однак цю вкрай емоційно насичену цитату все ж не варто сприймати як закінчений висновок теологічних пошуків реформатора. У даному випадку слід звернути увагу на застереження Еріха Соловйова, який справедливо зауважив щодо притаманної Мартіну Лютеру полемічної епатажності: "...Лютерівська проповідь має складну смислову структуру. Ми на кожному кроці знаходимо тут відмінності між буквою і духом, між безпосереднім і глибинним змістом, який розкривається тільки завдяки зусиллям наступних інтерпретацій..." [2, с. 55]. Отже, войовничий, і будемо справедливий, парадоксальний пасаж Лютера, це, швидше за все, яскравий приклад соціально продуктивної ранньопротестантської парадокси, "розбіжності між буквою і духом", наслідком епатажного характеру і "трагічної суперечливості" лютерівської натури в якій "...все химерно, все не за правилами" [2, с. 55].

Найбільш послідовно питання про право на збройний опір, або скоріше його неприпустимість, розроблялося іншим діячем німецької Реформації – Філіпом Меланхтоном, який здійснив перші спроби теологічного тлумачення природи конфліктів і можливостей протистояти їм.

Меланхтон, як відомо, був у 1518 р. запрошений в новостворений університет Віттенберга на посаду професора грецької мови. Там же, відповідно до існуючих принципів і традицій освіти, отримав на теологічному факультеті ступінь бакалавра теології (*baccalaureus biblicus*) (1519), а з 1526 р., за наполяганням Лютера і курфюрста Іоганна Твердого (1467 – 1532 рр.), розпочав викладацьку діяльність на теологічному факультеті. Широка ерудиція молодого професора, толерантність і вміння ведення дипломатичних переговорів дуже швидко зробили його одним із центральних фігур німецької Реформації. Його особисто запрошували для впорядкування церковних справ у своїх країнах Генріх VIII і Франциск I. Меланхтону також судилося одним з перших розробляти теоретичні основи нової державної церкви та представляти її на міжнародному рівні.

Отже, повертаючись до питання про право застосування зброї, слід зазначити, що для гуманіста воно складалося з трьох проблем. По-перше, застосування

зброї легітимною владою для дотримання порядку на підвладних територіях; по-друге, про право підданих на повстання проти існуючої влади; по-третє, про застосування зброї євангелічними князями проти свого суверена. З першими двома проблемами особливих складнощів не виникало. Ще в першому виданні "Locis communes" (1521 р.) Меланхтон традиційно визначив завдання світської влади наступним чином: захист громадянського миру і турбота про суспільне благо (*pac civilis i utilitas publica*). Пояснюючи необхідність застосування сили князями стосовно порушників громадянського миру, Меланхтон в наступних роботах неодноразово звертався до послання ап. Павла до римлян (13 гл.), де мова йде про те, що світська влада носить меч і визнається Божим слугою, який поставлений карати зло і захищати добропорядних громадян [3, р. 645-646].

Цілком категорично гуманіст виступає проти бунтів підданих. Слід зауважити, що в особистісному, морально-етичному конструкті Меланхтона існували ціннісні імперативи і категорії, які для нього навіть не ставали предметом дискусії. Це, в першу чергу, стосувалося народних повстань. Для Меланхтона всяка влада, це інститут встановлений самим Богом. Вона легітимна, її потрібно поважати, а повстання категорично заборонено [3, р. 645]. Хто проти влади піднімає меч, той від меча і загине [3, р. 645]. Гуманіст визнавав тільки єдину можливість не підкорятися владі, це коли вимоги влади явно суперечать Божим постановам. Відправною точкою його міркувань стали слова апостола Петра з книги Діянь св. Апостолів 5, 29: "...необхідно підкорятися більше Богові, ніж людям". Однак зауважимо, інтерпретація цього тексту може мати достатньо широкий смисловий діапазон, в тому числі і виправдання актів непокорі владі із застосуванням силових засобів.

Проте аргументація гуманіста рухається не в напрямку ескалації конфлікту (чого від нього, до речі, чекало радикальне крило Реформації), а в дусі релігійного пацифізму у християнського гуманізму Еразма Роттердамського. На це свого часу звернув увагу німецький дослідник Лео Штерн, зауваживши, що Меланхтон був: "носієм ідеологічної сигнатури еразміанського гуманізму" [10, s. 36].

Таким чином, посиляючись на слова апостола Петра, Меланхтон в дусі еразміанства пояснює, що навіть у випадку неправомірних вимог влади незадоволення владою не повинно виливатися у відкритий бунт, а мова може вестися тільки про протест в вербалізованій формі і пасивний непослух. При тиранічних режимах народу "треба терпіти владу, якщо зміни неможливі без народного руху, без бунту і чвар" [7, р. 158-161].

Отже, можна вважати, що на перші два питання відповідь була знайдена. Складніше справа для віттенберзьких теологів 1520 – 1530-х рр. виглядала із останнім пунктом, найбільш суперечливим – про право лютеранських князів на збройний опір, право на використання меча. Проблема посилювалася ще й специфічною системою політичного керування Німеччиною, як головної складової Священної римської імперії німецької нації, де конфлікт проти імператора автоматично трансформувався у площину міжнародного конфлікту.

Ця складна проблема особливо актуалізувалася в кінці 1522 – початку 1523 рр. у зв'язку зі зростанням політичної напруженості в імперії. Тоді папа зобов'язав курфюрста Саксонії виконувати Вормський едикт (1521 р.). В унісон з папським ультиматумом надійшла і вимога від імператора Карла V, зробити все, "щоб припинити поширення вчення Лютера і його діяльність" ("damit des Luthers lere und handlung abgethun und nit weiter ausgebraut werde") [9, s. 223].

У контексті окреслених проблем – можливо, за вказівкою курфюрста – Георг Спалатін відправив декільком теологам запит щодо права та обов'язку князя на захист своєї території. Відповіді, що надійшли від теологів суттєво відрізнялися за формою і змістом. Так, Йоханес Бугенхаген і Ніколаус Амсдорф поділяли думку про право князя і християнина захищати вчення силою меча, Лютер виступав за диференційований підхід, а ось Меланхтон відкидав навіть саму ідею про право збройного опору в питаннях захисту релігії [6, пг. 263; 11, s. 101-108].

Аргументація Меланхтона ґрунтувалася на кількох важливих положеннях. Князь, вважав Меланхтон, може вести війну тільки за одностайної згоди народу, з рук якого він отримав владу ("a quo accipit imperium"). Але одностайність згоди на війну передбачає і одностайність релігійну. Однак, наголошує Меланхтон, члени суспільства в своїй більшості не є переконаними послідовниками нового навчання, а тому й не горять бажанням брати участь у війні, навіть у випадку захисту євангелічного вчення ("causa Evangelii"). Висновок: князь не має права примушувати підданих брати участь у війні за невласти і їм релігійні переконання [6, пг. 264].

По-друге, стверджує Меланхтон, істинні християни взагалі не потребують збройного захисту, оскільки повинні повністю віддаватися в руки Божі і терпіти негаразди земної долі. З цієї ж причини і для князів оборонні війни також неправомірні [6, пг. 264].

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що Меланхтон в 1523 р. навіть не намагався особливо вдаватися в дискусії про право князя на релігійну війну, вважаючи, що: "Christianus debet pati iniuriam" ("християнин повинен терпіти несправедливість") [6, пг. 264]. І навіть посилання опонентів на Старий Завіт, на біблійні приклади, коли народ Божий вів завоювальницькі й оборонні війни гуманістом категорично не сприймалися, оскільки він вважав, що тоді Бог особисто звертався до пророків і царів, Сам визначав мету і способи військових дій ("expressa voce et verbo claro dei"). А от зараз Бог особисто не виголошує свою волю [6, пг. 264].

Правда, тут не можна втриматися від вельми делікатного питання. А в якій системі координат розцінював Меланхтон вчинок самого Лютера? Адже формально і по суті виступ Лютера проти Риму теж можна розглядати як відкрити непокору, що призвела до низки релігійних воєн у Європі. І цей факт став зрозумілим ще на початку Реформації: іконоклазм, селянський бунт, риксарське повстання – занадто яскраві ілюстрації, щоб сумніватися в подібному твердженні. Усунути очевидне протиріччя Меланхтон намагався інтегруванням в нову світоглядну парадигму такого поняття як "vir heroicus" ("героїчна людина"). З цього випливало, що Мартін Лютер, це богообраний чоловік ("Wundermann Gottes"), "героїчна людина", який подібно Самсону відзначений небесними силами, обраний для високої мети. Заради цієї мети він має право ламати усталені звичаї і порядки [6, пг. 264]. Однак це прагматичне судження обмежувалося виключно особистістю Мартіна Лютера і жодним чином не поширювалося на будь-кого ще.

У цілому ж на початку 1520-х рр. у таборі Віттенберзьких реформаторів ще не склалося єдиної думки щодо військових захисних акцій. У той же час і актуальність проблеми зменшилася, оскільки імператор Карл V, втягнувшись у війну з Францією (суперечка йшла за італійські володіння), занурився в проблеми зовнішньої дипломатії, вектор якої визначався першочерговим завданням – створенням потужної антифранцузької коаліції. На деякий час німецькі справи відійшли на друго-

рядний план і, отже, політичний горизонт для євангелічних князів на деякий час посвітлішав.

Проте вже 24 лютого 1525 р. біля Павії Карл V за сприяння союзників здобув блискучу перемогу над Франциском I. Здавалося, тепер у Карла V розв'язалися руки і він скориставшись сприятливими міжнародними умовами переорієнтує свої зусилля на придушення Реформації і приборкання німецьких князів-нововірців. Ці невітні для лютеран прогнози мали серйозні підстави. 14 січня 1526 р. в Мадриді переможений Франциск I був змушений підписати з імператором Священної римської імперії угоду, що передбачала спільну боротьбу проти турків і еретиків. Під еретиками, відповідно, малися на увазі лютерани. Потужний союз двох монархів не віщував адептам нової релігії нічого доброго. Проте доля і цього разу виявилася прихильною до лютеран – сталося несподіване. Папа Климент VII звільнив Франциска I від клятви даної імператору щодо створення спільного фронту проти Реформації. Після цього Мадридський договір був оголошений недейсним.

Водночас, 22 травня 1526 р., була створена Кон'якська ліга, до якої увійшла Франція, Венеція, Мілан, Флоренція та Папа Римський. Завдання нової ліги полягало в боротьбі проти імператора на Апеннінському півострові і в повному вигнанні його військ з Італії. Отже, розпочався новий виток Італійських воєн, який блискучо поглинав ресурси імперії. Ця немаловажна обставина змусила імператора шукати миру з вчорашніми ідейними ворогами. Але на цьому неприємності зовнішньої політики для Карла не закінчилися – з'явилася турецька загроза, оскільки 29 серпня 1529 р. Сулейман I розгромивши при Мохачі чесько-угорські війська, відкрив собі дорогу до Західної Європи.

Отже, означені міжнародні події склали непереборну перешкоду імператору для використання результатів перемоги під Павією і, тим самим, відтермінували на невизначений час вирішення релігійних питань у самій Німеччині.

На тлі загострення зовнішньополітичних проблем в 1526 р. відбувся Перший Шпейерський рейхстаг, скликаний для врегулювання релігійної ситуації. Проте з самого початку стало зрозуміло, що чекати від рейхстагу радикальних рішень буде марно. Відсутність імператора, складність його відносин з Францією і Папою, турецька загроза, а також небезпека народних хвилювань в самій Німеччині визначили компромісне рішення рейхстагу. Мова вже не йшла про дотримання Вормського едикту, навпаки, відзначалося, що до скликання майбутнього Церковного Собору кожному імперському чину дозволялося чинити так, щоб у майбутньому він міг відповісти за це перед Богом і імператором [8, s. 59].

На перший погляд це було зважене і демократичне рішення, яке за своїм значенням у сфері свободи віросповідання набагато випереджало відомий Нантський едикт 1598 р. Але постає цілком слушне питання: чи здатний був вимушений компроміс принести мир Німеччині? Нажаль, ні. Ю. Голубкін цілком справедливо зазначив, що постанова Першого Шпейерського рейхстагу прозвучала як стартовий постріл і для католицьких, і для євангелічних імперських чинів [1, с. 53]. Кожен прагнув підпорядкувати церкву на підвладній йому території. Мир видавався хистким, а толерантний тон рішення рейхстагу мало кого вводив в оману. Швидше постанова сприймалася як короткострокове відтермінування реалізації Вормського едикту. Однак у лютеранському таборі навіть цей хисткий мир вівся, оскільки дозволяв Євангелічній церкві активно поширюватися в Німеччині.

Трансформація гострої ворожнечі двох релігійних таборів в латентну форму знову активізувала діяльність Віттенберзьких теологів, оскільки було зрозуміло, що

час гострих заяв минув і з'явився запит на фахову дипломатію та витончену богословську аргументацію.

До часу відносного спокою припадає і початок активної суспільно-політичної діяльності Філіпа Меланхтона. Варто звернути увагу, що 1526 р. виявився для нього не з легких. Минуло менше року після придушення великого селянського повстання, окремі осередки якого подекуди горіли до 1526 р. Сам же Меланхтон майже відразу після придушення повстання, разом з Іоганном Бренцом, був запрошений курфюрстом Людвігом V Пфальцьким на Гейдельберзький ландтаг як мирський посередник для обговорення селянських "12 статей". Тоді Меланхтон з усією категоричністю виступив проти будь-яких спроб простолюдю змінити існуючі порядки, а особливо – силою зброї [3, р. 645-646].

Однак, як виявилось, складніше було закликати до миру не селян, але войовничих правителів. У тому ж 1526 р. турботою Георга Саксонського і Іоахіма Бранденбурзького був створений антилютерівський союз в Дессау. На що відразу з'явилася симетрична відповідь євангелічних князів: курфюрст Саксонії і Філіп Гессенський уклали угоду в Готі про спільні оборонні дії. Таким чином, в конфесійно розділеній імперії виникла загроза військового конфлікту, уникнути якого Меланхтон намагався шляхом узгодження спірних теологічних і політичних питань за столом переговорів.

Отже, в контексті нових завдань, одним з перших об'єктів екзегетичних досліджень стало послання апостола Павла до Колосян і 13 глава послання до Римлян. Результати роботи пізніше були зібрані в трактат, який побачив світ в 1527 р. [5]. Важливо зауважити, що коментарі до Колосян, це не що інше, як ґрунтовний екзегетичний вступ до знаменитої 13 глави до Римлян, у якій йдеться про право застосування меча у відносинах між світською владою і підданими, про походження влади, про право покарання злочинців і судоустрій. Ґрунтуючись на 13 главі Меланхтон робить висновок, що Біблія підтверджує право і обов'язок князів носити зброю і застосовувати його: "...Бог вимагає, щоб існували закони, виконувалося судочинство, обвинувачені каралися, а невинні – захищені були" [5, s. 262]. Але якщо узагальнити тези, що випливають з 13 глави, то стає зрозуміло, що мова тут йде про внутрішні проблеми, а якщо конкретніше – про сферу судової влади. Тобто, про поняття тривіальні в теології і які давно не викликали суперечок у суспільстві. Але, зрозуміло, що трактування 13 глави виключно у площині суддівської практики і поліційних функцій, вже не задовольняло нагальні виклики часу. Для людей озброєних мечами більш важливо було почути чітку відповідь щодо права і обов'язку по захисту своєї території. Отже, тут таїлася найскладніша для нової теології проблема.

Якими бачилися Меланхтону князівські засоби по захисту території та збереження миру в цілому видно з наступного документа. Цей лист гуманіста до ландграфа Філіпа Гессенського, написаний після невдалої спроби релігійного примирення на Шпейерському рейхстазі. Дана епістола свідчить про переконання Меланхтона, що саме ландграф Філіп є фігурою здатною стати об'єднавчою на складному шляху до мирного врегулювання релігійного конфлікту. У листі гуманіст висловив жаль з приводу суперечок, які перешкоджають спокою і взаєморозумінню на імперському рівні і з сумом зазначив, що якби своїм життям він міг забезпечити мир, то він не пошкодував би його, однак, цей обов'язок лежить на князях [6, s. 472].

Але, безумовно, тут важливе інше. У листі Меланхтон дає кілька практичних порад Ландграфа щоб уникнути чвар. Частину з них, на думку гуманіста, можна

досить легко втілити в життя. Наприклад, Меланхтон звернув увагу на необхідність закликати до порядку найбільш ревних проповідників, які розхитують необдуманими проповідями громадський порядок. "Гессенські проповідники, писав Меланхтон, повинні уникати непотрібної полеміки, тому що неприязнь від подібних вправ тільки загострюється, а при необхідності для припинення гарячих диспутів Філіп повинен застосувати свій владний авторитет" [6, s. 475-476].

Інша порада стосувалася більш глобальних проблем – взаємин з католицькими князями. Меланхтон, як і раніше дотримувався важливого для себе принципу – вирішувати теологічні і політичні розбіжності ґрунтовними дипломатичними переговорами. Як і в коментарях до послання Колоссян, в листі він наполягає на тому, що шукати миру потрібно не на полях битв, а в мирних переговорах і обговореннях. "У той час, коли багато хто підбурює на війну, шляхи вирішення конфлікту потрібно шукати в тихих переговорах, про що ландграф і повинен турбуватися" [6, s. 473]. І далі: "Я впевнений, що Ваша величність в силу Вашого авторитету може нести мир серед інших князів, якщо вони закликають Вашу величність досліджувати і обговорювати церковні розбіжності. Тому я прошу, наскільки Ваша величність має можливості, боротися за громадський мир, за суспільний спокій" [6, s. 473].

Таким чином, з точки зору Меланхтона, єдиним способом рішення релігійного конфлікту повинні бути мирні переговори. Реалізувати їх він прагнув на загальному церковному соборі, або, якщо собор скликати виявиться неможливо, винести ці питання на релігійний диспут, який забезпечили б політичні зв'язки ландграфа [4, s. 74]. Сам же ландграф Філіп, на думку Меланхтона, повинен стати тією фігурою, яка об'єднає опонентів на складному шляху до мирного врегулювання.

Однак, як показали подальші події, ці надії не виправдалися. Прохання Меланхтона використовувати всі можливі дипломатичні засоби для дотримання імперського миру ландграфом категорично відхилилися. Якщо для Меланхтона полемічні богословські питання – це проблема Собору, в крайньому випадку, представницького богословського диспуту, то ландграф в теологічних розбіжностях бачив початок збройної боротьби і необхідність захищатися від імператора [6, s. 492]. Отже, наприкінці 1520-х рр. німецький протестантизм не мав єдності щодо питання про застосування зброї для захисту релігійних переконань. Незважаючи на часткові теоретичні розробки Філіпа Меланхтона, ще не склалося завершеної, концептуально оформленої доктрини про застосування/незастосування військової сили для захисту релігійних переконань. Однак діяльність Меланхтона можна оцінювати як таку, яка послужила каталізатором розвитку напрацювання цієї важливої доктрини та задала вектор протестантській дипломатії раннього нового часу.

Отже, наприкінці 1520-х рр. німецький протестантизм не мав єдності щодо питання про застосування

зброї для захисту релігійних переконань. Незважаючи на часткові теоретичні розробки Філіпа Меланхтона, ще не склалося завершеної, концептуально оформленої доктрини про застосування/незастосування військової сили для захисту релігійних переконань. Однак діяльність Меланхтона можна оцінювати як таку, яка послужила каталізатором розвитку напрацювання цієї важливої доктрини та задала вектор протестантській дипломатії раннього нового часу.

Список використаних джерел

1. Голубкин Ю.А. После бури (Что предопределило позицию Лютера в 1526 – 1529 гг.?) / Ю. А. Голубкин // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2000. – Вип. 32. – С. 48-57.
2. Соловьев Э.Ю. Прошлое толкует нас. Очерки по истории философии культуры / Э. Ю. Соловьев. – М.: Издательство политической литературы, 1991. – 432 с.
3. Corpus Reformatorum / ed. by H. E. Bindseil, K. G. Bretschneider. – Brunswigae: C.A. Schwetschke, 1854. – Vol XX. – 830 p.
4. Kuroпка N. Philipp Melanchthon: Wissenschaft und Gesellschaft / N. Kuroпка. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2002. – 324 s.
5. Melanchthon P. Scholia in epistulam Pauli ad Colossenses / P. Melanchthon. – Hagenau: Secerius, 1527. – 138 p.
6. Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Gesamtausgabe, im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften/ ed. by H. Scheible. – Stuttgart – Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1978. – Bd. 2. – 487 s.
7. Melanchthons Werke in Auswahl / ed. by H. Engelland. – Gütersloh: Bertelsmann, 1952. – Bd. 2. – Teil 1. – 352 s.
8. Müller G. Die römische Kurie und die Reformation 1523 – 1534 / G. Müller. – Gütersloh: Verlagshaus G. Mohn, 1969. – 307 s.
9. Planitz H. Des kursächsischen Rates Hans von der Planitz Berichte aus dem Reichsregiment in Nürnberg 1521 – 1523 / H. von der Planitz. – Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1899. – 688 s.
10. Stern L. Philipp Melanchthon: Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae / L. Stern. – Berlin: Akademie-Verlag, 1963. – 103 s.
11. Wolgast E. Die Wittenberger Theologie und die Politik der evangelischen Stände / E. Wolgast. – Gütersloh: Verlagshaus G. Mohn, 1977. – 319 s.

References

1. GOLUBKIN, Yu. A. (2000) Posle buri (Chto predopredelilo poziciju Lyutera v 1526 – 1529 gg.?). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 32, 48-57.
2. SOLOVEV, E. Yu. (1991) *Proshloe tolkuet nas. Ocherki po istorii filosofii kultury*. Moscow: Izdatelstvo politicheskoi literatury.
3. BINDSEIL, H. E., BRETSCHEIDER, K. G. (eds.) (1854) *Corpus Reformatorum*. Vol. XX. Brunswigae: C.A. Schwetschke.
4. KUROPKA, N. (2002) *Philipp Melanchthon: Wissenschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr Siebeck.
5. MELANCHTHON, P. (1527) *Scholia in epistulam Pauli ad Colossenses*. Hagenau: Secerius.
6. SCHEIBLE, H. (ed.) (1978) *Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Gesamtausgabe, im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften*. Bd. 2. Stuttgart – Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.
7. ENGELLAND, H. (ed.) (1952) *Melanchthons Werke in Auswahl*. Bd. 2. Teil 1. Gütersloh: Bertelsmann.
8. MÜLLER, G. (1969) *Die römische Kurie und die Reformation 1523 – 1534*. Gütersloh: Verlagshaus G. Mohn.
9. PLANITZ, H. (1899) *Des kursächsischen Rates Hans von der Planitz Berichte aus dem Reichsregiment in Nürnberg 1521 – 1523*. Leipzig: Druck und Verlag von B. G. Teubner.
10. STERN, L. (1963) *Philipp Melanchthon: Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae*. Berlin: Akademie-Verlag.
11. WOLGAST, E. (1977) *Die Wittenberger Theologie und die Politik der evangelischen Stände*. Gütersloh: Verlagshaus G. Mohn.

Надійшла до редколегії 08.08.16

P. Kotliarov, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE RIGHT OF THE ARMED RESISTANCE IN PHILIP MELANCHTHON'S THEOLOGY AND HOME DIPLOMACY

In this article, we intent analyze the interpretation of the right to armed resistance in theology and domestic diplomacy of the one of the leaders of the Reformation – Philip Melanchthon (1497 – 1560). The question of the legality of armed protection of religious beliefs and military resistance to opponents, including the emperor, was one of the most painful in the reform movement.

For Philip Melanchthon question of the right to armed resistance consisted of three issues: first, the use of weapons by legitimate authority to maintain the order within its territories; secondly, the right of subjects to revolt against the existing government; thirdly, the use of weapons by evangelical princes against their sovereign. If theological justification of rightness of the first case and inadmissibility of the second type of resistance did not cause controversy, the third case became the point where Melanchthon's views differed from those of other reformers – of N. Amsdorf and J. Bugenhagen: Melanchthon was convinced that the protection of faith should be made only by means of diplomacy. Though it seems to be a kind of conservative position its influence on the early modern diplomacy cannot be denied as it shaped the protestant diplomacy for several decades ahead.

Keywords: P. Melanchthon, Reformation, resistance, diplomacy, theology.